

PRAVEDNOST U STAROME ZAVJETU*

Dr. Adalbert REBIĆ

Pojam *pravednosti* (hebr. *sedeq/sedeqah/sadaq*) jedan je od najvažnijih biblijsko-teoloških pojmova u Starom zavjetu. Jedva da ima neki drugi starozavjetni (skraćeno: sz) pojam koji bi bio probudio toliko zanimanja u stručnjaka kao upravo pojam pravednosti. To će biti bjelodano svakome tko prelista suvremenu biblijsku bibliografiju knjiga i časopisa napisanih o tom pojmu¹.

Starozavjetna poruka općenito a posebno u odnosu na pravednost nije izražena pojmovno, nego slikovito (alegorijama, proročanstvima, govorima, kratkim i dužim pripovijestima). Osim toga, pojam pravednosti opisuju sz. pisci pomoću mnogih i različitih sinonima i antonima kao npr. *hesed*, *'emeth*, *šalom*, *'emunah*, *rahamim*, *jaša*' i s pomoću još nekih drugih izraza. Tako je ovaj sz. pojam vrlo opsežan i značenjem vrlo bogat. Ako bismo htjeli shvatiti bogatstvo i specifičnu ponudu ovoga pojma, trebali bismo proučiti sve navedene sinonime i antonime. To je, dakako, za ovaj napis nemoguće učiniti. Zadovoljit ćemo se ovdje tek kratkim pregledom onoga što Stari zavjet podrazumijeva pod pravednošću.

---

* Članak objavljen na njemačkom jeziku u *Internationale theologische Zeitschrift COMMUNIO* 19 (1990), str. 390–396.

1 H. Cazelles, A propos de quelques textes difficiles relatifs à la justice de Dieu dans l'Ancien Testament, *Revue Biblique* 58 (1951) 168–188; K. Cramer, Der Begriff der *sedaqah* bei Tritojesaja, *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 27 (1907) 77–99; A. Descamp, Justice et Justification, *Dictionnaire de la Bible. Supplement IV*, 1417–1460; L. Diestel, Die Idee der Gerechtigkeit, vorzüglich im Alten Testament, biblisch-theologisch dargestellt, *Jahrbücher für deutsche Theologie* 5 (1860) 173–253; W. Eichrodt, *Theologie des Alten Testaments*, 1, 155–162; K. Hj. Fahlgren, *sedaqah*, nahestehende und entgegengesetzte Begriffe im Alten Testament, Uppsala 1932; H. Gross, Rechtfertigung nach Alten Testament. Kontinuität und Einheit, *Fst. für Franz Mussner, Freiburg Herder* 1981, 17–29; A. Jepsen, *Sedeq* und *sedaqah* im Alten Testament. Gottes Wort und Gottes Land. *Fst. zu H.-W. Hertzberg, Göttingen* 1965, 78–89; K. Koch, *sdq*, *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, II, München 1976, 507–530; J. Krašovec, La justice (*sdq*) de Dieu dans la Bible hébraïque et l'interprétation juive et chrétienne, Göttingen 1988; F. Nötscher, Die Gerechtigkeit Gottes bei den vorexilischen Propheten, Münster 1915; G. von Rad, Gerechtigkeit und Leben in der Kultsprache der Psalmen, *Fst. A. Bertholet, München* 1950; H. H. Schmid, Gerechtigkeit als Weltordnung, Tübingen 1968; F.J. Stendebach, Gerechtigkeit als Treue, *Bibel und Kirche* 33 (1979) 79–85.

DOSADAŠNJI POKUŠAJI

Mnogi su tumači Biblije u prošlosti i u sadašnjosti studiozno raščlanjivali taj sz. pojam *pravednosti*. Međutim, mnogi od njih nisu ga pravilno ili barem ne sasvim pravilno shvatili, a to stoga, jer su kršćansko shvaćanje pojma pravednosti primjenjivali na Stari zavjet. Latili su se raščlanjivanja tog pojma sa zapadno-kršćanskim pretpostavkama (*justitia distributiva, punitiva* itd.) te ga nisu proučavali konkretno i u duhu semitskog mentaliteta, nego apstraktno i u grčko-rimskom mentalitetu. Tako je njihova egzegeza zapravo bila »eis-egese« a ne »eks-egese«². Tako je s pravom već H. Cazelles³ predbacio B. F. Nötscheru, koji je objavio inače vrsnu monografiju o pojmu *pravednosti*⁴, da nije uzeo u obzir orijentalni mentalitet i da je stoga sz. sadržaj pojma *pravednosti* protumačio polazeći sa suvremenoga shvaćanja pravednosti: pojam pravednosti shvatio je legalistički, u smisli kompenzacije i sankcije te je tako pojam pravednosti uništio u njegovoj cjelini. Predegzilski proroci, koje je proučavao, nisu proučavali čovjeka bez njegova odnosa prema prirodi, psihički svijet bez obzira na njegov odnos prema moralnoj stvarnosti, juridički svijet bez veze s osobama i sa zajednicom. Naprotiv, oni su gledali čovjeka uvijek usidrena u prirodi, kanoti s njome srasla, čovjekov psihički svijet promatrali su u svezi s moralnim obvezama, a juridičku stranu uvijek su promatrali u vezi s ljudima, s osobama i njihovim odnosom prema zajednici odnosno prema zajedništvu.

I A. Descamp⁵ je u sz. pojmu pravednosti vidio pretežno *punitivno* značenje.

Prema Gerhardu von Radu⁶ prva je i temeljna značajka sz. pojma *pravednosti*, da nije definiran pomoću apsolutne etičke norme, nego pomoću čovjekova odnosa prema *zajedništvu*. Pravičan (hebr. *sadiq*) je prema SZ onaj čovjek koji vodi računa o posebnim zahtjevima koje mu postavlja i kojima ga uvjetuje zajednica. Izraelci su pojam pravednosti već u samoj srži vrlo različito pojmovali. Božja se pravednost očituje u Božjim djelima kojima Bog doprinosi blagostanju naroda Božjeg. Zato i Božje zapovijedi nisu apsolutni zakon, nego većma Božji poklon kojim Bog pokušava koordinirati čovjekovo ponašanje u zajednici prema članovima te zajednice⁷.

Prema H. H. Schmid⁸ znači *sdq* »pravičan«, »pravedan«, »u redu«. On se poziva na A. Jepsena⁹, koji je među prvima na temelju raščlambe izvanbiblijskih staroistočnih tekstova vidio u korijenu *sdq* red, poredak. Prema mome skromnom mišljenju on tu čini pogrešku: on ne tumači staroistočne tekstove nikad u njihovu međusobnom suodnosu. On je u tekstovima, u kojima se pojavljuje izraz *sdq* ili *sedaqah*, vidio red, poredak, i prije nego je te tekstove raščlanio.¹⁰ Zajedno s A. Jepsenom stavio je u prvi plan *kozmički red*. A naprotiv, sz. religija

2 J. Krašovec, *Justice*, S. 13.

3 A propos de quelques textes, 168ff.

4 B. F. Nötscher, *Die Gerechtigkeit Gottes bei den vorexilischen Propheten*.

5 A. Descamp, *Justice et Justification*.

6 G. v. Rad, *Theologie des Alten Testaments, I: Jahwes und Israels Gerechtigkeit*, München 1962, S. 382–395.

7 G. von Rad, *Theologie, I*, S. 386–387.

8 H.H. Schmid, *Gerechtigkeit*.

9 A. Jepsen, *Sedeq und sedaqah im At.*

10 J. Krašovec, *Justice*, 15–16.

počiva na principima i kriterijima, koji u prvi plan stavljaju zajedništvo i individue, te o njima vodi računa a ne o kozmosu. Jahve nije nipošto neki kozmički bog, nego osobni Bog, Bog Saveza. Izraelac je sveo red na ljudsko ili čak na božansko ponašanje¹¹.

K. H. Fahlgren¹² pokušava raščlaniti riječ *sdq* u njezinu kontekstu. On istražuje i različite sinonime i antonime te pokušava na tja način shvatiti pojam pravednosti u njezinu vlastitu kontekstu. On istražuje i previše *shematski* svaki sinonim i antonim, da bi tako suočavanjem ovih pojmova međusobno došao do iskonskog značenja. I on vidi u pojmu *sdq* prije svega odnos zajedništva osoba.

F. Rosenthal¹³ dolazi do zaključka, da izrazi *sdq* i njegovi aramejski ekvivalenti *sidqa* i *sedaqta* znače milosrđe, ljubav i milostinju koje Zakon propisuje u prilog siromašnih, onih koji su u Svetom pismu nazvani *saddiqim*. Ovo značenje susrećemo u Židovstvu već od početka 2. stoljeća prije Krista. I u Islamu riječ *sadaq* znači poklon, dar, koji zaručnik poklanja svojoj zaručnici. Uostalom, riječ *sdq* se često upotrebljava u arapskom jeziku: *sadaqa* i *zaqah* znače dobrovoljno djelo ljubavi. Već kod Dan 4,24 znači *sidqah* milostinju, djelo ljubavi, i to je prvi dokaz tog značenja u Starome zavjetu. *Sedeq* ili *sedaqah* prema tome značili bi pomoć, naklonost, blagoslov, djelo ljubavi.

Vrlo opširnu studiju o pravednosti u Starome zavjetu objavio je L. Ruppert¹⁴. On proučava sz. tekstove, židovske apokrifite i literaturu iz Kumrana. Na sličan način istražuje pojam pravednosti i R. Mach¹⁵ u tekstovima Talmuda i Midraša.

Na području Novoga zavjeta napisao je o tom pojmu vrlo dobru studiju P. Stuhlmacher¹⁶. On prikazuje povijest pojma *pravednosti* (hebr. *sedaqah*) te zaključuje da pavlovski pojam *dikaiošyne tou theou* odgovara samo juridičkim kategorijama Staroga zavjeta i Židovstva. Pavao misli u sklopu pojma pravednosti na Božju vjernost prema njegovu narodu, na trajnu, stvaralačku, dinamičku i aktivnu vjernost Božju, to jest na Božje pravo koje ljude oslobađa. Slično kao i Stuhlmacher definira i E. Käsemann¹⁷ pravednost Božju kao »Božje djelo spasavanja«, Božju »spasotvornu snagu«. Tome se usprotivio R. Bultmann¹⁸: prema njemu je Pavlov pojam pravednosti sasvim Pavlov pojam: božja pravednost znači kod Pavla Božji dar, koji Bog poklanja vjerniku *sada* i *odmah*, i upravo u tom činu Bog ostvaruje opraviječenje čovjeka.

Na svršetku ovog kratkog prikaza literature o *pravednosti* u Starome zavjetu želio bih spomenuti još samo dvije vrlo dobre studije o pravednosti u Starome zavjetu: K. Koch¹⁹ i J. Krašovec²⁰. Prema Kochu treba *sdq* shvatiti kao »vjernost

11 H. Brunner, *Gerechtigkeit als Fundament des Thrones*, *Vetus Testamentum* 8 (1958) 426-428.

12 K.Hj. Fahlgren, *Sedaqah*, *nahestehende und entgegengesetzte Begriffe im AT*.

13 F. Rosenthal, *Sedaqah*, *Charity*; *Hebrew Union College Annual* 23/1, 1950/51, S. 411-430.

14 L. Ruppert, *Der leidende Gerechte*, Würzburg 1972.

15 R. Mach, *Der Zaddiq in Talmund und Midrasch*, Leiden 1957.

16 P. Stuhlmacher, *Gerechtigkeit Gottes bei Paulus*, *FRLANT* 87, Göttingen 1966.

17 E. Käsemann, *Gottes Gerechtigkeit bei Paulus*. *Zeitschrift für Theologie Kirche* 58 (1961) S. 367-378.

18 J. Krašovec, *Justice*.

18 R. Bultman, *dikaiošyne tou theou*. *Journal of Biblical Literature* 83(1964) S. 13-16.

19 K. Koch, *Sdq*. *Theologisches Handwörterbuch zum AT*, II, 507-530.

20 J. Krašovec, *Justice*.

zajedništvu« između Boga i njegova izabrana naroda. On u Svetom pismu ne nalazi za pojam *sdq* značenje kazne. Do istog zaključka dolazi i J. Krašovec u svojoj studiji o pravednosti u Starome zavjetu: *sedaqah* treba razumjeti u kontekstu osobna odnosa u zajedništvu između Boga i njegova vjerničkog naroda pa i među samim ljudima. *Sedaqah* Božja je Božja vlastitost kojom on obdaruje ljude, svojom ih milošću okružuje i prema njima se spušta. *Sedaqah* je čisto Božji dar, pravni, pravedni i mirotvorni odnos među osobama²¹.

POJAM PRAVEDNOSTI U HEBREJSKOJ BIBLIJI

U hebrejskoj se Bibliji pojam pravednosti pojavljuje 523 puta, i to kao imenica *sedaqah* 157 puta, kao pridjev *saddiq* 206 puta i kao glagol *sadaq* u različitim oblicima 41 puta. Više od dvije trećine tih izraza nalazi se u Izaiji, Ezekielu, Psalmima i Izrekama, to jest u knjigama, u kojima prevladavaju iznad svega jeruzalemske predaje, i to mudrosne (Izr) i kultske naravi²². Te izraze prevoditelji obično prevode kao »pravednost«, »pravedan« i »biti pravedan«. Većina egzegeta (vidi gore) odlučuju se za značenje *vjernost zajedništvu* i *punina spasenja*. Danas su gotovo svi egzegete svjesni, da te hebrejske izraze ne smijemo izjednačiti s našim europskim pojmovima *justitia distributiva*, ili sa *zakonskom* odnosno *sudačkom normom* (*justitia punitiva*).

U najstarijoj upotrebi pojam *sedeq* ili *sedaqah* odnosi se na zajedništvo interesa, »koje najprije povezuje vladara ili gospodara s njegovim podanicima. Radi se o uzajamnoj vjernosti i lojalnosti koji se izražavaju, već prema sociološkim razlikama, na najrazličitije načine«²³. Oni koji uživaju moć moraju iznad svega i prije svega brinuti za »blagotvorni red« (*mišpat* ili *sedaqah*) u svem narodu i za »vjernost zajedništvu«. Ti se pojmovi upotrebljavaju u tekstovima paralelno (2 Sam 8,15; 1 Kr 10,9; Jr 22,3.5; 33,15). Vladar ima pravo (hebr. *sedaqah*) govoriti i na sudu opsluživati pravičnosti (hebr. *mišpat*) (2 Sam 15,4) i uvijek proglašavati pravednim (hebr. *saddiq*) samo onoga koji to uistinu jest. Podanik se odnosi prema toj vladalačkoj funkciji s poštovanjem, poslušnošću, blagonaklonošću (1 Sam 24,18) i odriče se svake pobune (1 Sam 26,23). Tako se sluga sa svom spremnošću zalaže za svoga gospodara kojemu vjerno služi (Post 30,33). Samo tako može uspjevati opće dobro odnosno blagostanje naroda. Ideal, »poštivati zakon i pravdu« odnosno »vršiti zakon i pravdu« ili »čuvati sve Božje naredbe« postavlja Ezekiel pred sve židovske vjernike Staroga zavjeta kao uvjet da bi mogli »živjeti« i izbjeći propast (Usp. Ez 18,5.19.21ss.27).

U svim najstarijim predajama SZ pojavljuju se *sdq* i njegove izvedenice u značenju Božjih spasenjskih djela i u značenju odnosa prema zajedništvu. U jahvističkom opusu *saddiq* odnosno *pravedan* je Noa, Abraham, Tamara i drugi (usp. Post 7,1; 18,22b–33; 38,26; Izl 9,27), jer su ušćivali zajedništvo s Bogom (»S Bogom hodati!«) i s ljudima, jer su bili solidarni s bližnjima. U okviru takvog značenja riječi *sdq* treba razumjeti i onaj vrlo važan teološki izraz u Post 15,6 koji potječe od Elohiste: »Abraham povjerova Jahvi, i to mu se uračuna u pra-

21 J. Krašovec. Justice 124.312–314; Derselbe, Semantika pojma pravičnosti, Bogoslovska smotra, LIX (1989) S. 277–284.

22 K. Koch, *sdq*, 511f.

23 K. Koch, 512.

vednost!« »Vjerovati« zapravo znači »staviti svoje čvrsto uporište u Jahvu«. Time je čin vjere označen kao čin povjerenja u kojem čovjek zanemaruje svu svoju ljudsku sigurnost te sav svoj život utemeljuje samo i jedino u Bogu. Takva vjera, ispunjena nadanjem, zapravo znači vjernost zajedništvu. Vjernik je onaj koji poštuje i njeguje zajedništvo s Bogom. I deuteronomistički povijesni opus shvaća pravednost na isti način: vidi Suci 5,11; 1 Sam 24,18; 2 Sam 4,9–11; 8,15; 1 Kr 3,6–9. Na svim tim biblijskim mjestima pojam *saddiq* možemo primijeniti na onoga koji je vjeran, koji nije nikad prestao biti lojalan i koji je vazda bio solidaran s bližnjim (i s Bogom, dakako!).

Predegezilski proroci (Amos, Hošea i Izaija) govore mnogo manje o pravednosti nego li bismo očekivali.

Amos je poznat po svojim oštrim kritikama socijalnog stanja u Izraelu: nedostatak ili pomanjkanje *pravednosti među Izraelcima* u središtu je njegova naviještanja. Izaelci su »pravdu pretvorili u pelin i u prah bacili poštenje!« Amos oštro napada sve one moćnike u Izraelu koji su pogazili solidarnost s ljudima. Od svih zahtijeva solidarnost, vjernost zajedništvu, odnosno, u jednu riječ, pravednost. Izrael je proigrao milost Božju: pogaziti pravednost siromašnih i nevinih grijeh je protiv Božje pravednosti (Am 2,6; 5,11sl; Iz 5,23; 29,21).²⁴

I u proroka *Hošeje* susrećemo isto takvo značenje pojma *pravednosti*. U tekstu: »Zaručit ću te sebi do vijeka; zaručit ću te u pravdi i u pravu, u nježnosti i u ljubavi; zaručit ću te sebi u vjernosti i ti ćeš spoznati Jahvu!« (Hoš 2,21–22) izrazi pravednost (*sedeq*), pravo (*mišpat*), ljubav (*hesed*), nježnost (*rahamim*) i vjernost (*'emunah*) znače zaručnicku cijenu koju je narod Izrael dužan platiti Jahvi. Ta zaručnicka cijena sastoji se u temeljnu ponašanje koje zapravo konstituira životno zajedništvo u ženidbi – slika za Božji savez s narodom – i jamstvo je sigurne budućnosti. *Pravednost* dakle znači ono ponašanje i djelovanje koje utemeljuje i podržava mirno i spasenjsko zajedništvo.

I drugi proroci (Iz 1,21–23; Sef 2,3; Hab 1,4.13; Jr 3,11) pod pojmom *pravednosti* misle isto: ponašanje koje vodi računa o vjernosti zajednici, međuljudskoj solidarnosti, pravom ponašanju prema Bogu, koje je označeno vjernošću, vjerom i poniznošću.

U tekstovima *Hošeje* i *Izaije* pojam *pravednosti* pojavljuje se i u eshatološkoj perspektivi: govore o pravednosti koja se tek ima pojaviti u budućnosti. Ona je zajedno s nekim drugim stvarnostima zaključak nove spasenjske povijesti (usp. Hoš 2,20–25). Prema Izaiji *sedaqah* odlikuje budućeg spasenjskog kralja i osposobljuje ljude da čine dobro i da pobijede pogane (Is 9,6; 11,4–9; 16,5; 32,1). Stanovnicima izabranoga Siona Bog daje mogućnost, da odsada žive u *sedaqah* (1,26sl).

Jeremija prorok pripisuje pojavak *sedaqah* na zemlji eshatološkim vremenima. Jeremija i Izaija povezuju *pravednost (sedaqah)* sa spasotvornim kraljem, Mesijom (Jr 23,5) i s novoposvećenim Sionom (31,23; 50,7).

Nigdje se u Starome zavjetu izraz *sedaqah* tako često i tako raznoliko ne pojavljuje kao u *Psalmina*. Kontekst izraza *sedaqah* i njegovih izvedenica kao i njegovih sinonima jasno ukazuje na spasenjsko značenje. To je sasvim jasno, budući da se riječi *sedeq/sedaqah* vrlo često spajaju sa sinonimima *ješa'*, *ješua'ah*, *tešu'ah*, *'emeth*, *'emunah*, *hesed*, *kabod*, *mišpath*, *šalom*, *hanun*, *hasid*, *merahem* i drugi. Pravednost je ona stvarnost, pod kojom se pojavljuju sva Božja spasenj-

24 F.J. Stendebach, Gerechtigkei, S. 82.

ska svojstva. Prije svega, *pravednost* znači Božju *vjernost* prema vjerničkom narodu i to tako što ga Bog oslobađa iz ropstva i iz sužanjstva. Kada pobožni Izraelac moli za *pravednost* Božju, ne poziva se na svoje zasluge, nego samo na svoju vjernost Bogu, koji je istinski vjeran i pravedan. I izraz *mišpath* (sud) koji se često pojavljuje zajedno sa svojim sinonimom *hesed* znači da Bog vlada svijetom s ciljem da ga spasi. Za vjernike to znači, da Bog ostaje vjeran svome narodu i na njem ostvaruje svoje spasenje.

Slično kao i u psalmima *pravednost* ima u *Deuteroizaiji* i u *Tritoizaiji* značenje *spasjenja*: *pravednost* upućuje na Božju vjernost prema vjerničkom narodu. Božja je *pravednost* povezana s neograničenom Božjom slobodom. Razlozi takva njegova ponašanja prema vjernicima nadilaze sve ljudske norme. Božje je ponašanje neovisno o čovjekovim zaslugama. Božja *pravednost / pravda* u stvari je sam Bog kao stvoritelj u punom smislu riječi. Tako je biblijsko-hebrejski izraz vrlo bogat značenjima i teško ga je jednom riječju prevesti na drugi jezik. On ostaje nedefiniran, kao što uostalom ostaju nedefinirane i mnoge druge biblijske hebrejske riječi (npr. *hesed*, *'emet*).

Božja je *pravednost* sveopća, obuhvaća cijeli svijet i pozitivne je naravi. Na njoj mogu imati udjela samo pravedni. A budući da pravedne često proganjaju zli, onda je spasenjska *pravednost* Božja istovjetna sa sudom (hebr. *mišpath*). Međutim, sud nije *cilj* *pravednosti*, nego *sredstvo* kojim bi pravednik po sudu dospio do spasjenja, ostvario otkupljenje vjernih i pravednih. Sud je neizbježna posljedica Božje *pravednosti*, tj. Božje vjernosti naspram njegovih vjernika. *Retributivni* značaj *pravednosti* nikad se u izajjanskim tekstovima ne pojavljuje. Pa i ondje gdje se *sedaqah* pojavljuje zajedno s *mišpath*, ima *sedaqah* na kraju krajeva značenje spasjenja koje se na vjernicima ostvaruje po sudu.

U *Deuteroizaiji* nalazi se narod još daleko od *pravednosti* (hebr. *sedaqah*) (46,12; 48,1; 51,1.7) ali za njom teži i njoj se približava (51,1) i iščekuje je za skoru i neposrednu eshatološku budućnost (46,13; 51,5). Za *Tritoizaiju* narod još ni izdaleka nije pravedan (hebr. *saddiq*), a *pravednost* se pripisuje dalekoj budućnosti. U *Deuteroizaiji* očituje se Božja *pravednost* u Jahvinu povratku na Sion (41,10sl; 51,5). On pri tom misli na područje moći, koja preplavljuje vjernički narod poput potopnih voda i neobično ga umnožava (45,8; 48,18). Prema Iz 45,8 nebesa rose i oblaci dažde *pravednost*; zemlja se rastvara te niče *spasjenje*, klije *izbavljenje*. Nebo i zemlja nestaju, ali Božja *pravednost* traje *dovijeka*, *spasjenje* nikad ne prestaje (51,5–8). Prema *Tritoizaiji* *spasjenje* se iznenada pojavljuje poput svjetlosti prilikom eshatološke teofanije (58,8; 62,1sl). *Pravednost* postaje zaručničkim darom kojim Jahve obdaruje svoj narod i zemlju (61,10sl) te će vladati eshatološkim Izraelom zajedno s mirom (*šalom*) (60,17).²⁵ I tajanstveni Sluga Božji pozvan je u *pravdi*, Jahve ga *čvrsto za ruku uze*, *oblikova ga i postavi ga za Savez narodu i svjetlost pucima* (42,6). *Svojim posredničkim trpljenjem opravdat će* (hebr. *jasdiq*) mnoge (53,11). U eshatološko će vrijeme »mno-gi« postati po »Duhom Božjim pomazanu« Božjem Sluzi »nasadom Jahvinim«, »Hrastovima pravde« na slavu Božju (61,1–3).

Zaključak. Raščlamba biblijskog izraza *pravednosti* pokazuje da on znači Božji osobni odnos prema njegovu narodu u njegovim najrazličitijim situacijama. *Pravednost* u Starome zavjetu je zapravo Božja milost, njegova dobrota, spas u punom smislu riječi, pobjeda, vjernost, mir i ustrajnost, neporočnost,

25 K. Koch, a.a.O. 527–528.

pravično Božje ponašanje prema narodu. Božja je pravednost / pravda (*sedaqah*) u svakom slučaju sasvim pozitivna stvarnost sasvim osobnog Boga. Raščlamba pokazuje i to da je taj pojam uistinu osnovni pojam sz. biblijske teologije o društvenim i religioznim odnosima.

ZUSAMMENFASSUNG

In diesem Artikel analysiert der Autor den fundamentalsten biblischen Begriff *sedeq/sedaqah* (Gerechtigkeit) und zeigt seine echte Bedeutung. Dieser biblische Begriff ist im Kontext des persönlichen Gemeinschaftsverhältnis zwischen Gott und seinem gläubigen Volk und auch zwischen den Menschen unter einander zu verstehen. Gerechtigkeit Gottes ist die Eigenschaft Gottes, durch die er die Menschen beschenken lässt, mit seiner Gnade sie umhüllt, sich ihnen zuwendet. Gerechtigkeit heisst rein Geschenk Gottes, das wohlwollende, rechtliche, rechtmässige und friedliche Verhältnis zwischen Personen, Gnade Gottes, seine Güte, das Heil im vollsten Sinne, den Sieg über die Feinde, die Treue dem anderen gegenüber, Friede, Beständigkeit, Zuverlässigkeit...